

Cascada del Llac, obra de Fontseré.

SALVADOR RODES

LA CIUTADELLA, TERMÒMETRE DE LA HISTÒRIA DE BARCELONA

La revenja d'una ciutat

Fa 120 anys començà l'enderrocament dels murs de la Ciutadella, una vella aspiració dels barcelonins, que l'han convertit en el parc per excel·lència de la ciutat.

Salvador Rodés

La història del Parc de la Ciutadella es remunta a finals del segle XII, quan la ciutat començà a eixamplar-se per la part de llevant. El moment de prosperitat i la seva situació pròxima al port va facilitar la instal·lació de tallers i comerços de tota mena, això ajudà a crear un nou centre comercial i de negocis, que avui coneixem com el barri de la Ribera. El seu creixement posterior motivà que el 1493 i 1513 es prolongués l'emmurallament de la ciutat pel sector que corresponia a l'esmentat barri, salvaguardant-lo de qualsevol atac. El creixement continuà i gran part del barri s'estengué extramurs, just on avui es troba el parc de la Ciutadella.

El paisatge pintoresc de molins de vent per

on corrien les aigües de l'antic rec Comtal, la vida intensa i atrafegada de la Ribera, amb les ones del mar trencant prop de la catedral de Sta. Maria del Mar, no va canviar gaire durant molts anys, fins al moment decisiu en què la ciutat es decanta per l'Arxiduc d'Àustria en contra de Felip V, amb la qual cosa comença la tragèdia i destrucció del barri.

Després de la desfeta del 1714 amb el triomf borbònic, es decideix la construcció d'una poderosa ciutadella que, significativament, no va ser pensada per a la defensa de la ciutat, sinó per a vigilància i custòdia, per poder aixafar qualsevol intent d'insurrecció. El més greu de tot és que per construir-la va ser necessari enderrocar més de 50 carrers, quatre places, uns tres-cents edificis, tres esglésies, dos monestirs i dos hospitals. En total més de 500.000 metres

quadrats urbanitzats van ser destruïts i més de 10.000 persones obligades a deixar les seves cases.

No és difícil entendre per què els ciutadans sentiren des de llavors un odi especial envers el nou recinte emmurallat.

Per a més glòria, no solament no va ser de cap utilitat, sinó que l'única vegada que hauria pogut fer algun servei, el 1808, va ser ocupada pels francesos. Presos i seu d'execució de patriotes catalans, va ser també el lloc on la Inquisició va fer cremar el 1816, per ordre del bisbe de Barcelona Dr. Palau, més de tres-cents volums d'espiritisme. Amb tots aquest antecedents, és lògic que l'enderrocament de la Ciutadella, símbol de la intransigència espanyola, fos una lícita aspiració dels barcelonins.

Davant les aspiracions populars i per evitar cap revolta, l'octubre del 1841 la Junta

Suprema de Vigilància va decidir l'enderrocament de la cortina interior de la Ciutadella. Veient que des de Madrid s'oposaven a l'enderrocament, la Junta va demanar que s'aixequés una estàtua equestre del general Espartero, l'amenaça d'un possible atac contra la ciutat es feia cada vegada més evident.

Finalment, el 5 de novembre, Espartero sortí de Madrid amb 17 batallons. El 18 de novembre es produeixen els primers enfrontaments a la Rambla entre milicians i membres de l'exèrcit, amb participació de la població. Com que els disturbis no s'aturaven, quinze dies després, Espartero va fer bombardejar la ciutat. La força de les armes novament derrotava la voluntat popular.

Va ser necessari esperar la sortida d'Espartero dels borbons, l'any 1868, perquè novament es plantejés l'enderrocament de la muralla, el moviment reivindicatiu de la població es va fer sentir novament.

Finalment, el 17 d'octubre de 1868, després que el general Prim n'ordenés la demolició, van començar les obres d'enderrocament de la Ciutadella. Quatre anys més tard, l'arquitecte Josep Fontseré i Mestres, es fa càrrec del projecte de construcció d'un gran espai verd. Avantçant-se en el temps, Fontseré posà en pràctica el seu lema que els jardins són a les ciutats, el que els pulmons són al cos humà. En una època en què a Barcelona no hi havia cap jardí, ni plaça prou extensa per a les necessitats de la població, el parc projectat venia a omplir una prioritat. Fontseré féu un estudi dels sistemes de jardineria més corrents a Europa, va aprofitar el més adient de cada un d'ells per al seu pla, que dividí en cinc parts diferenciades per la vegetació diversa i amb el propòsit de donar-los varietat i moviment.

La construcció del parc fou lenta i va patir diverses vicissituds, la seva conclusió definitiva es produeix quan és escollit com a seu de l'Exposició Universal del 1888, sota l'impuls de l'alcalde Rius i Taulet, que amb la seva cèlebre frase «faci's el que calgui, que ja es pagarà el que es pugui» tirà endavant el projecte.

El parc està format pels jardins, el zoològic, que ocupa bona part dels terrenys a causa del creixement excessiu que va fer durant els anys seixanta, i diversos edificis que són un ric i alligador recorregut arquitectònic. Des de la singularitat de l'Arc de Triomf, que fora del recinte obria l'Exposició, obra de Josep Vilaseca feta amb maó vist, expressió de les múltiples possibilitats formals i constructives, s'inicia un itinerari d'estils diversos, que van des del classicisme afrancesat dels únics edificis que queden dempeus de l'antiga Ciutadella i que conformen la plaça de les Armes, obra de l'enginyer francès Prósper de Verboon, fins a tota una diversitat de caràcters representatius del modernisme.

SALVADOR RODES

SALVADOR RODES

Dalt, castell dels tres Dragons, actualment seu del Museu zoològic. Baix, estàtua del general Prim, que va ordenar la demolició de la Ciutadella.

En la dita plaça de les Armes, es troba l'antic Arsenal, que successivament ha estat Museu d'Art, Parlament de Catalunya (1931-36), novament Museu d'Art Modern i seu parlamentària en l'actualitat; la Capella d'una sola nau amb una singular cúpula central, tota ella de gran simplicitat i el Palau del Governador, actualment institut d'ensenyança mitjana. La jardineria i urbanització de la plaça és obra del paisatgista francès J. N. C. Forestier i bàsicament consisteix en la distribució d'elements vegetals i bancs de pedra al voltant d'un estany artificial de forma oval, presidit per l'elegant escultura *El desconsol*, de Josep Llimona.

Un altre espai arquitectònic important del parc és el que ocupa l'espectacular Cascada i Llac artificial, obra de Fontseré i en la qual contrapunta el seu neoclassicisme amb la llibertat amb què es manipulen els elements clàssics i el dinamisme naturalista dels episodis decoratius, que fan suposar la intervenció directa d'Antoni Gaudí, aleshores estudiant d'arquitectura i col·laborador de Fontseré.

Un altre edifici de gran originalitat és el Castell dels Tres Dragons, de Lluís Domènech i Montaner, actualment seu del Mu-

seu de Zoologia, un edifici de volum paral·lelepíped, fet a base de ferro laminat i maó vist, de gran força expressiva i que és síntesi d'estils i noves tecnologies, i que va representar l'inici del ressorgiment de les arts decoratives a Catalunya.

Completen l'itinerari arquitectònic l'Hivernacle, obra de Josep Amargós; l'Umbraclle de Fontseré, a base de columnes de ferro colat i làmines de fusta que presenta una interessant secció lobulada de gran monumentalitat, i el Museu Martorell de Geologia, obra també de Fontseré.

No sabrem mai com eren les grans cases dels mercaders poderosos i dels nobles que conformaven el barri de la Ribera que resta enterrat sota la Ciutadella, però la seva construcció i destrucció ha estat el termòmetre de la ciutat vella. A cada pas de la història ens la trobem com a protagonista de les vicissituds polítiques de la ciutat.

Avui dia, la bellesa arbitrària dels seus jardins, la llibertat expressiva i polimorfa de l'arquitectura i els múltiples racons d'esbarjo i tranquil·litat que trobem en aquest parc, són el símbol de la revenja d'una ciutat, que ha sabut transformar l'odi dels seus destructors en expressió de progrés i de cultura. □